

2 Superponované vs. smíšené stavy

Použitý aplet

Funkce apletu: Aplet zobrazuje pravděpodobnosti naměření jednotlivých hodnot spinu částice se spinem $\frac{1}{2}$ a neurčitost měření spinu pro konkrétní orientaci Stern- Gerlachova přístroje (dále jen SGp). Bližší popis se nachází na titulní stránce apletu.

Zaměření práce s apletem: Rozdíl mezi superponovaným a smíšeným stavem, jejich odlišení pomocí měření.

Ovládání apletu: Odkaz nás zavede na úvodní stránku apletu obsahující podrobnější popis funkcí apletu. Kliknutím na tlačítko *K animaci* se dostaneme k ovládání apletu. V oddílu *Jaké částice vstupují do SGp* si volíme stav částic, které budou vstupovat do SGp. V oddílu *Co zobrazit* si můžeme zvolit, které informace chceme mít aktuálně zobrazené a které skryté. Oddíl *Ovládání zdroje částic* obsahuje tři tlačítka sloužící k vysílání částic do experimentu. Pokud si přejeme začít měření od začátku, použijeme tlačítko *Vynulovat měření* v oddílu *Počet měření*. Aplet umožňuje orientovat SGp ve směru osy z nebo x přepínáním v horní části apletu. Kliknutím na záložku *Vysvětlení* zobrazíme dodatečné informace a úlohy k práci s apletem.

Obr. 1: Obrazovka apletu

Zadání úloh

Úloha 1 Nastavte si aplet tak, jak zobrazuje obr. 2. SGp tedy bude orientován do osy z a budeme do něj vysílat částice ve vlastním stavu s kladnou hodnotou průmětu spinu do osy z tj. ve stavu $|\uparrow\rangle$. Vyšlete souvislý proud částic a pozorujte hodnoty pravděpodobností naměřených vlastních čísel.

Obr. 2: Nastavení apletu pro úlohu 1

1.1 Pokuste se vlastními slovy popsat, co se v simulaci děje. Jaké jsou v tomto stavu pravděpodobnosti naměřených $S_z = +\hbar/2$ a $S_z = -\hbar/2$? K jaké dojde změně, pokud orientujeme SGp do osy x ?

1.2 Proved'te stejná měření s částicemi ve vlastním stavu $|\downarrow\rangle$ a opět situaci popište.

Úloha 2 V oddílu *Jaké částice vstupují do SGp* zvolte třetí možnost **Smíšený stav**.

2.1 Pokuste se vlastními slovy vysvětlit, v jakých stavech jsou jednotlivé částice vysílané do SGp.

2.2 Zvolte orientaci SGp do osy z , vyšlete souvislý proud částic a pozorujte pravděpodobnosti naměření jednotlivých vlastních čísel. Poté pokus opakujte pro orientaci SGp do osy x . Pokuste se vlastními slovy popsat, co se v simulaci děje.

2.3 Proč jsou pravděpodobnosti naměření vlastních čísel $+\hbar/2$ a $-\hbar/2$ stejné pro obě orientace SGp?

Úloha 3 V oddílu *Jaké částice vstupují do SGp* zvolte čtvrtou možnost **Superpozice**.

3.1 Pokuste se vlastními slovy vysvětlit, v jakých stavech jsou jednotlivé částice vysílané do SGp. Jaké jsou rozdíly a podobnosti oproti Smíšenému stavu z předchozí úlohy?

3.2 Výpočtem ukažte, proč v tomto případě nemůžeme naměřit hodnotu $S_x = -\hbar/2$.

Nápověda: $|\uparrow\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}(|+\rangle + |-\rangle)$ a $|\downarrow\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}(|+\rangle - |-\rangle)$.

3.3 Rozhodněte o správnosti následujícího tvrzení:

Kvantový stav $\frac{1}{\sqrt{2}}(|\uparrow\rangle + |\downarrow\rangle)$ znamená, že systém velmi rychle "přepíná" mezi stavy $|\uparrow\rangle$ a $|\downarrow\rangle$. Částice se tedy polovinu času nacházejí v jednom z těchto stavů, a druhou polovinu času v druhém stavu. Můžeme tedy říct, že s pravděpodobností 50 % je systém v daném okamžiku ve stavu $|\uparrow\rangle$ nebo ve stavu $|\downarrow\rangle$.

Úloha 4 V oddílu *Jaké částice vstupují do SGp* se zaměřte na poslední dvě možnosti stavů.

4.1 S využitím předchozích zjištění rozhodněte, který z těchto dvou stavů je smíšený stav a který superponovaný. Své rozhodnutí odůvodněte.

4.2 Vezměte neznámý stav, který jste označili jako superponovaný. Půjde tedy o stav ve tvaru $a|\uparrow\rangle + b|\downarrow\rangle$, kde $a^2 + b^2 = 1$. Určete hodnoty konstant a a b .

4.3 Vezměte neznámý stav, který jste označili jako smíšený. Půjde tedy o stavy $|\uparrow\rangle$ resp. $|\downarrow\rangle$ kde $c + d = 1$. Určete hodnoty konstant c a d .

Řešení úloh

Úloha 1

1.1 Pokud do experimentu posíláme částice ve vlastním stavu $|\uparrow\rangle$, naměříme na všech kladnou hodnotu průmětu spinu do osy z , tedy $S_z = +\hbar/2$. Pravděpodobnost naměření $S_z = +\hbar/2$ je tedy 1 a pravděpodobnost naměření $S_z = -\hbar/2$ je nulová.

Pokud orientujeme SGp do směru osy x , pak naměříme průměty $+\hbar/2$ i $-\hbar/2$, oba s pravděpodobností 0,5. To je způsobeno tím, že z pohledu vlastních stavů operátoru $\widehat{S}_x$ jsou vstupující částice v superponovaném stavu.

1.2 Oproti úloze 1.1 naměříme na všech vyslaných částicích zápornou hodnotu průmětu spinu do osy z . Pravděpodobnost naměření $S_z = +\hbar/2$ je tedy nulová a pravděpodobnost naměření $S_z = -\hbar/2$ je 1.

Pokud orientujeme SGp do směru osy x , nedojde oproti předchozí úloze k žádné změně.

Úloha 2

2.1 Zvolením tohoto stavu bude průměrně 50 % vstupujících částic ve vlastním stavu $|\uparrow\rangle$ a 50 % částic ve vlastním stavu $|\downarrow\rangle$. U konkrétně zvolené částice ovšem nemůžeme před měřením rozhodnout, v jakém z těchto vlastních stavů se nachází.

2.2 Při orientaci SGp do směru osy z jsou částice vychýlené směrem vzhůru ve vlastním stavu $|\uparrow\rangle$ a naměření $S_z = +\hbar/2$ je u nich 100 % pravděpodobností. Částice vychýlené směrem dolů jsou ve vlastním stavu $|\downarrow\rangle$ a naměření $S_z = -\hbar/2$ je u nich 100 % pravděpodobností. Při orientaci SGp do směru osy x naměříme vlastní čísla $+\hbar/2$ i $-\hbar/2$ s pravděpodobností 0,5 pro každou individuální částici.

2.3 Pokud posíláme dostatečné množství částic v zadaném smíšeném stavu do SGp s orientací ve směru osy z , dle zadání bude polovina z nich ve vlastním stavu $|\uparrow\rangle$ a druhá polovina ve vlastním stavu $|\downarrow\rangle$.

Pro orientaci SGp ve směru osy x má každá individuální částice pravděpodobnost 0,5, že u ní naměříme kladnou i zápornou hodnotu průmětu spinu do osy x . Výsledky měření průmětu spinu do obou os, tj. z i x , jsou stejné, ale zdůvodnění je u každé osy jiné.

Úloha 3

3.1 Každá částice vstupující do SGp je v superponovaném stavu

$\frac{1}{\sqrt{2}}(|\uparrow\rangle + |\downarrow\rangle)$, nachází se tedy „současně“ ve stavu $|\uparrow\rangle$ i $|\downarrow\rangle$, zatímco ve smíšeném stavu byl „stav částice rozhodnut“ již před vysláním do SGp.

Při orientaci SGp do osy z jsou pravděpodobnost i naměření vlastních hodnot stejné. V tom se superponovaný stav od smíšeného neliší.

Při orientaci SGp do osy x jsou pravděpodobnost i naměření vlastních hodnot rozdílné. V superponovaném stavu naměříme pouze kladné hodnoty $S_x = +\hbar/2$, zatímco ve smíšeném stavu jsme mohli naměřit obě hodnoty.

3.2 Použitím předpokladu

$$|\uparrow\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}(|+\rangle + |-\rangle) \text{ a } |\downarrow\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}(|+\rangle - |-\rangle)$$

můžeme přepsat superponovaný stav jako:

$$\frac{1}{\sqrt{2}}(|\uparrow\rangle + |\downarrow\rangle) = \frac{1}{2}(|+\rangle + |-\rangle + |+\rangle - |-\rangle) = |+\rangle$$

Vlastní stav $|+\rangle$ odpovídá vlastní hodnotě $+\hbar/2$, proto je tato hodnota jedinou měřitelnou hodnotou.

3.3 Tvrzení není správné. Pokud je systém v superponovaném stavu, tak se částice nacházejí ve všech stavech zároveň a teprve pomocí měření můžeme určit, zda se částice nachází ve stavu $|\uparrow\rangle$ nebo $|\downarrow\rangle$.

Pokud by superponovaný stav znamenal, že částice „rychle přepíná“ mezi oběma vlastními stavy, pak by při měření S_x byla v jednom vlastním stavu S_z (jen nedokážeme říci, ve kterém) a měření by dopadlo stejně jako pro smíšený stav. Superponované stavy jsou ryze kvantovým fenoménem a nemají klasickou obdobu.

Úloha 4

4.1 Oba neznámé stavy mají při natočení SGp do osy z hodnoty pravděpodobnosti naměření vlastních hodnot 0,2 pro $S_z = +\hbar/2$ a 0,8 pro $S_z = -\hbar/2$. Ovšem pro natočení SGp do osy x má první neznámý stav pravděpodobnost naměření 0,5 pro $S_x = +\hbar/2$ i pro $S_x = -\hbar/2$, zatímco druhý neznámý stav má hodnoty pravděpodobností 0,9 pro $S_x = +\hbar/2$ a 0,1 pro $S_x = -\hbar/2$.

Jelikož pro natočení SGp do osy x má první neznámý stav obě hodnoty pravděpodobností 0,5, můžeme použít stejnou myšlenku jako v úloze 3 a prohlásit první neznámý stav za smíšený.

Oproti tomu druhý neznámý stav nemá pro natočení SGp do osy x obě hodnoty pravděpodobností 0,5 a bude se tedy jednat o superponovaný stav.

4.2 Při natočení SGp do osy z jsou hodnoty pravděpodobnosti naměření vlastních hodnot rovny druhým mocninám koeficientů a a b . Z měření tedy vidíme, že $a = \sqrt{0,2}$ a $b = \sqrt{0,8}$ (uvažujeme kladné reálné hodnoty).

Superponovaný stav má tedy tvar $\sqrt{0,2} |\uparrow\rangle + \sqrt{0,8} |\downarrow\rangle$. Náš výsledek můžeme ověřit vypočtením pravděpodobnosti naměření $S_x = +\hbar/2$ jako

$$\begin{aligned} | \langle + | (\sqrt{0,2} |\uparrow\rangle + \sqrt{0,8} |\downarrow\rangle) |^2 &= \left| \frac{1}{\sqrt{2}} (\langle + | + \langle - |) (\sqrt{0,2} |\uparrow\rangle + \sqrt{0,8} |\downarrow\rangle) \right|^2 = \\ \left| \sqrt{\frac{0,2}{2}} + \sqrt{\frac{0,8}{2}} \right|^2 &= 0,9, \end{aligned}$$

což se shoduje s výsledkem v apletu.

4.3 Pro smíšený stav jsou hodnoty pravděpodobností 0,2 pro $S_z = +\frac{\hbar}{2}$ a 0,8 pro $S_z = -\frac{\hbar}{2}$, a tedy 20 % všech částic ve směsi je ve vlastním stavu $|\uparrow\rangle$ a 80 % všech částic ve směsi je ve vlastním stavu $|\downarrow\rangle$. Z čehož dostaneme hodnoty koeficientů $c = 0,2$ a $d = 0,8$

Tento pracovní list vznikl v rámci bakalářské práce Martina Landy (KDF MFF UK, 2021). Úlohy byly částečně převzaty z pracovního listu [quvis](#). Podrobnější odkazy jsou k nalezení v bakalářské práci.